

krátne napr. ako prekladateľ Heglových spisov a ich zasvätený vykladač.

Podstatným a hlboko odôvodneným príansom Münzovej monografickej práce je tento poznatok: historickým a dodnes nedoceneným Feuerbachovým činom je to, že sa ako prvý mysliteľ výrazne postavil proti filozofickým koncepciám človeka, ktoré vyplývajú v konečných dôsledkoch tak z Heglovho absolútneho idealizmu, ako aj z mechanistického materializmu, reprezentovaného najmä Holbachovým dielom. Autorove vývody, podopreté naozaj dôkladnou a všestrannou analýzou, vyúsťujú napokon do záveru, že obidve tieto protikladné filozofické sústavy, hoci sú v istom parciálnom zmysle humanizujúce, človeka príliš absorbovali a degradovali na prejav duchovnej alebo hmotnej substancie. Münz najprv výstižne a argumentovane obnažil zdroje Feuerbachovej kritiky teologického charakteru špekulatívnej filozofie, kritiky rodového ducha ako rezídua teologických predstáv o bohu. Podľa Münza Heglov idealizmus pokladal človeka len za nástroj svetového ducha, manifestujúceho vo svojich výtvoroch seba samého. Pokiaľ ide o francúzsky predrevolučný materializmus, bol síce osvietenský, bojoval za oslobodenie človeka z područia svetských i duchovných autorít, za demokratickejšie spoločenské usporiadanie, ale jednako chápal človeka zväčša ako stroj, ktorý podlieha všeobecnému prírodnému determinizmu a je v ňom iba bezmocnou zložkou.

Velkou Feuerbachovou zásluhou, ako právom Münz tvrdí, je to, že filozoficky oslobodil človeka z otrockej závislosti tak od boha v podobe rezídua v špekulatívnej filozofii, ako aj od hmoty, a že sa

veľkoryso pokúsil o jeho rehabilitáciu ako relatívne samostatnej bytosti, ktorú treba ponímať v totalite ľudských kvalít. Ako Münz ukazuje, podľa Feuerbacha je to práve veda, technika a prax, ktoré sú schopné tento proces realizovať. Emancipácia človeka znamená podľa prilievavých slov T. Münza predovšetkým odstránenie jeho závislosti od prírody v negatívnom zmysle, t. j. vytvoriť proces ovládania prírody človekom, ako aj porušiť negatívnu závislosť človeka od spoločnosti, ako to vyplýva z Feuerbachových neskorších prác. Taktó sa Feuerbach povzniesol na pozície antropologického materializmu, ktorým sa zreteľne dištancoval od tradičného mechanistického materializmu. Münz však jednako uznáva, že isté dobou podmienené nedostatky tohto Feuerbachovho antropologického materializmu vysvetľujú aj čiastočné nedostatky jeho humanizmu. Autor vo svojej práci venuje primeranú pozornosť aj tomuto dobovému podmieneniu a konštatuje, že Feuerbach v mnohom anticipoval to, čo „viselo vo vzduchu“ a čo potom rozpracovali neskorší myslitelia, neraz bez nadväznosti na jeho dielo, resp. na jeho poznanie.

Autor napokon poukazuje v práci konkrétne na istý Feuerbachov vplyv (niektorých jeho prác) na formovanie marxistickej filozofie, osobitne však aj na to, že svojím humanizmom a antropologizmom vo všeličom anticipoval aj neskoršiu filozofiu človeka a existencializmus.

Krátko, nová kniha T. Münza sa vyznačuje vysokou úrovňou, pôvodnosťou i náročnosťou a je originálnym a v mnohom aj objavným dielom.

I. Hrušovský

ESTETICKÉ HODNOTY A ICH MERADLÁ

Základnou otázkou hodnotiacich disciplín od začiatku ich vzniku bola otázka o možnosti exaktných kritérií hodnotnosti fenoménov ľudskej skutočnosti. Od rie-

šenia tejto otázky závisí exaktnosť vlastnej teórie hodnôt. Absencia problematiky kritérií a meradiel hodnôt znamená pre axiológiu toľko, ako dostať sa do začarova-

vaného kruhu slovných ekvilibristík, kde sa pojmy vlastností, funkcie, vzťahov, podstaty a pod. jednoducho nahradia pojmom hodnoty. Hľadanie kritérií a meradiel hodnôt je teda pre axiológiu vôbec a pre axiologickú problematiku estetiky osobitne nevyhnutným predpokladom. Preto si treba ceniť každú podnetnú snahu prispieť k riešeniu tejto zložitej problematiky.

Štúdia T. Kuklinkovej *Hľadanie meradiel estetickej hodnoty* (Bratislava 1971, 195 strán) predstavuje jednu z podobných snáh v slovenskej estetickej literatúre, ktorá — mimochodom — nijako neoplýva bohatstvom pôvodných prác. T. Kuklinková vo svojej štúdií vychádza z dôkladnej znalosti Marxových diel, vzťahujúcich sa na problematiku hodnôt, a prináša množstvo hlboko podložených a zaujímavých dôkazov o plodnosti marxistického prístupu k axiologickým otázkam estetiky.

Práca je rozčlenená do štyroch hlavných kapitol. Prvá kapitola je reprezentatívnym a kritickým prehľadom nemarxistickej axiologickej estetiky, predovšetkým nemeckej novokantovskej školy (W. Windelband, J. Volkelt) brentanovskej fenomenologickej školy (O. Kraus, E. Uitz) a názorov N. Hartmanna. Spomína i mnohé súčasné estetické teórie o „meraní“ hodnoty a krásy, ale v porovnaní s obširnou a dôkladnou analýzou staršej axiologickej estetiky sú tieto súčasné koncepcie viac-menej len glosované a v niektorých prípadoch sa mi zdá, že i trochu zjednodušené.

V druhej kapitole autorka ukazuje, že problém hodnôt a ich meradiel sa stáva dôležitou témou filozofického spytovania sa až na pôde marxistickej filozofie. Analyzuje doterajšie pokusy o riešenie axiologickej problematiky v rámci marxistickej estetiky, vychádzajúc z názoru, že marxistickým riešením akéhokolvek problému možno nazvať iba také riešenie, ktoré rešpektuje princípy dialektického materializmu. Ťažisko tejto kapitoly je v tretej a štvrtej podkapitole, ktoré sú — podľa môjho názoru — najvydarenejšie

a z hľadiska marxistickej axiologickej estetiky najpodnetnejšie. Obsahujú vzácné komplexný rozbor Marvových názorov na hodnotovú problematiku.

Základné stanovisko pre vysvetlenie ľudského sveta ako hodnotového nachádza autorka v Marxovej koncepcii *osvojenia* ako protikladu odcudzenia. Pojem osvojenia hrá dôležitú úlohu v Marxovom výklade pracovného procesu. Je však, podľa autorkinho názoru, relevantný aj z hľadiska problému podstaty a meradiel estetickej hodnoty. Autorka toto svoje tvrdenie dokladá hlbokým a výstižným rozborom Marxovho textu. Zdôrazňuje, že Marxov pojem osvojenia v nijakom prípade nemožno chápať len ako jednoduchý odraz, ako prisvojenie, „adoptovanie“ sveta v záujme jeho využitia, ako sa to často — najmä v gnozeologizujúcich názoroch na umenie — zjednodušovalo. Marxov pojem osvojenia sa vzťahuje na činný, tvorivý vzťah človeka k svetu. Každá forma osvojenia skutočnosti (videním, hmataním, činnosťou, myslením a pod.) je predovšetkým nejakým druhom *aktivity* človeka. Naozaj *ľudské osvojenie* skutočnosti je vlastne jej *vytváranie*, nič jej „vlastnenie“ v zmysle „mať“, ale jej utváranie a pretváranie v smerč¹²⁶ ľudského pokroku.

V procese realizácie tvorivého vzťahu človeka ku skutočnosti nevzniká len hodnotiaci postoj človeka ku skutočnosti, ale vzniká aj „*ľudská hodnotová dimenzia*“ tejto skutočnosti. Miera uplatnenia tvorivosti práve ako *ľudskej podstaty* a nie ako *prostriedku* sa tu aj naznačuje ako základ na riešenie problému meradla hodnôt“. V takejto interpretácii Marxovho názoru na ľudskú tvorivú aktivitu je obšiahnutá vlastne hlavná myšlienka autorkinej štúdie o možnosti hľadania, ale i nájdenia meradla estetickej hodnoty v kvalitatívnej určenosti ľudského bytia, ktorá spočíva v jeho tvorivých aktivitách. Marx chápal tieto tvorivé aktivity ako *tvorivé osvojovanie* skutočnosti. Osvojenie u Marxa dostáva estetickú charakteristiku

v tom zmysle, že „nie ľudské svojou ľudskou významnosťou, ale ľudsky významné svojou stvárnenosťou nadobúda pre človeka estetický význam“. Keď sa toto stvárňovanie stane aj osobitnou potrebou, môžeme hovoriť o vzniku esteticky hodnotovej dimenzie vzťahu človeka k svetu. Myslím si, že autorka správne upozorňuje na genetickú príbuznosť estetických hodnôt s ostatnými hodnotami a potrebami človeka i na Marxovo chápanie estetická v súvislosti s istou stvárnenosťou vecí.

V ďalšej analýze definuje autorka špecifikum umenia ako „osvojenie ľudskej činnnej podstaty estetickými prostriedkami, že sa tu špecificky umelecky uplatňuje »formovanie podľa zákonov krásy«“ (s. 102). Istá tautológia tejto definície — podľa môjho názoru — taktiež ukazuje, ako ťažko možno exaktne vymedziť podstatu takej ľudskej aktivity, ktorá vznikla práve ako protipól exaktnosti, ale ktorá napriek tomu má ľudsky komunikovateľnú schopnosť, niekedy aj väčšiu než prísne vedecké teórie. Je však potrebné ustavične hľadať také adekvátne pojmy, ktoré by vystihovali špecifikum umenia exaktnejšie a pritom i bližšie k jej podstate. V tomto zmysle cesta, ktorú naznačuje autorkina štúdia, cesta hľadania meradiel estetických hodnôt sa ukazuje ako jedna z možných a myšlienkově produktívnych ciest. Dokazuje to aj charakter tretej a štvrtej kapitoly (*Ontológia estetických hodnôt a ich meradiel, Hodnotová problematika rozličných sfér estetická*), v ktorých autorka výstižne analogizuje Marxov pojem tovarovej hodnoty s pojmom estetickéj hod-

noty a ich meradiel, poukazuje na to, že aj estetické hodnoty sú užitočné v pravom slova zmysle pre ľudský život, pretože realizujú jeho zmysel. Nevytvárajú teda len nejakú „hravú“, „doplnkovú“, či „zábavnú“ zložku ľudského života. Estetické hodnoty participujú na vnútornej autoregulácii spoločnosti v zmysle „zľudšťovania“ ľudských funkcií a ľudského života v záujme spoločenského pokroku. Estetické hodnoty sú teda neoddeliteľnou zložkou humanizácie človeka. Úroveň a charakter tejto humanizácie v esteticky stvárnenej skutočnosti je súčasne meradlom hodnoty estetická.

V ďalšej časti autorka analyzuje problém objektívnosti a subjektívnosti meradiel estetických hodnôt, ďalej otázku závislosti hodnotiacich kategórií od noriem, ktoré v konečnom dôsledku závisia od charakteru spoločenskej praxe, podliehajú jej zákonitostiam, ale zároveň sú aj jej vyjadrením, jej znakom.

Na meranie konštantného objektívneho stupňa estetickéj hodnotnosti je však ťažké nájsť nejaký „aparát“ — píše autorka — pretože súvisia s ustavičným vývinom „foriem ľudskosti“, s realizáciou tvorivého vzťahu človeka ku skutočnosti, a táto tvorivosť je v neprestajných premenách. Preto je ľahšie vysvetliť ten veľký subjektívizmus, ktorý v teóriách estetickéj hodnoty prevláda, ale je ťažšie vyvrátiť ho. Spôsob, akým sa T. Kuklinková vo svojej knihe o to pokúsila, s hlboko podloženou argumentáciou s Marxových diel, je nepochybne jedným z úspešných spôsobov.

Marta Zágorská

MYSLENIE A REČ

Po anglickom a nemeckom preklade z rokov 1962 a 1964 vyšla koncom minulého roka v Prahe významná kniha sovietskeho psychológa L. S. Vygotského *Myšlení a řeč*.

Už nové vydanie tejto práce v Soviet-

skom zväze r. 1934 vzbudilo veľkú pozornosť. Autor v nej (vyšla až po jeho smrti) zhrnul výsledky svojej viac ako 10-ročnej výskumnej práce do teórie, ktorá relevantne vyplňala medzeru v materialistickom ponímaní najzložitejších psy-